

Aleksandra Serše*

***Pregled izobraževalnega sistema,
namenjenega slepim in slabovidnim,
v 19. in začetku 20. stoletja na Slovenskem***
*Overview of the educational system for the blind and
partially sighted in Slovenia in the 19th and early 20th
centuries*

Izvleček

Na podlagi arhivskega gradiva, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije v fondih Deželna vlada za Kranjsko, Deželni zbor in odbor za Kranjsko in Zavod za slepo in slabovidno mladino – Kočevje, smo skušali predstaviti problematiko odnosa družbe do slepih in slabovidnih na Kranjskem v 19. stoletju in v začetku 20. stoletja v novoustanovljeni državi SHS. Predstavljen je pregled izobraževalnega sistema, ki je bil namenjen slepim v zavodih in javnih ljudskih šolah. V zaključku prispevka smo predstavili še dogajanje po prvi svetovni vojni, ko je bil v Ljubljani ustanovljen prvi slovenski zavod za slepe in slabovidne.

Abstract

Based on archive materials kept by the Archives of the Republic of Slovenia in its collections on the Carniolan Provincial Government, the Carniolan Provincial Assembly and Committee, and the Institute for Blind and Partially Sighted Children – Kočevje, we have sought to present the issue of social attitudes towards the blind and partially sighted in the 19th-century and early-20th-century Carniola within the newly established SHS state. The article gives an overview of the educational system intended for the blind in institutes and public primary schools. The final part focuses on the developments after World War I when the first Slovenian institute for the blind and partially sighted was established in Ljubljana.

Ključne besede: slepi in slabovidni, ustanove – skladi za podporo slepim, štipendije, zavodi za izobraževanje slepih, Kranjska, Slovenija

Keywords: blind, institutions - funds for the support of the blind, scholarships, institutes for the education of the blind, Carniola, Slovenia

* Mag. Aleksandra Serše, prof. zgodovine v pokoju, e-pošta: aleksandra.serse@gmail.com

Uvod

Problematika slepih in slabovidnih je bila dolgo leta zapostavljena, morda se ji še danes ne posveča dovolj pozornosti. Spodbudo za večje zanimanje in bolj načrtno proučevanje te tematike sta dala razstava *Edina tema je neznanje* Saše Poljak Istenič in Ivana Kordiša ter dvodnevna Konferenca *Slepi in slabovidni v družbi*, ki so jo organizirali pri SAZU v sodelovanju z Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije. Prav povabilo na sodelovanje na Konferenco je bilo spodbuda za proučevanje arhivskega gradiva. Raziskovalno delo nam je bilo olajšano, saj je bilo sistematično večletno urejanje in popisovanje arhivskega gradiva v Arhivu Republike Slovenije dobro izhodišče za lažji pristop k proučevanju gradiva. Za pripravo prispevka je bil nujen natančnejši pregled posameznih dokumentov arhivskega gradiva, tj. dobrodelnih ustanov, in pregled zapisnikov Deželnega zbora za Kranjsko. Pričujoči prispevek v prvem delu povzema le podatke iz arhivskega gradiva dveh fondov Deželne vlade za Kranjsko in Deželnega zbora in odbora za Kranjsko, ki sta delovala v času od 1861 do 1918. Prvi del prispevka sloni le na arhivskih podatkih.

Članek Mimi Breznik *Dobrodelne ustanove za slovenske slepe*¹ za obdobje 19. in 20. stoletja žal ni povzet v pričujočem prispevku. Avtorica ga je pripravila na podlagi proučevanja arhivskega gradiva, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, in bi bil dobro dopolnilo pričujočemu. Avtorica je podala pregled ustanov, ki so podeljevale štipendije, ter našela avstrijske zavode, kamor so maloštevilni hodili na izobraževanje. Za obdobje med obema vojnama je namenila pozornost predvsem dobrotnikom Robertu Kollmannu in Tomu Zupanu.²

Pri oblikovanju drugega dela prispevka smo uporabili podatke iz arhivskega gradiva Zavoda za slepo in slabovidno mladino – Kočevje. Za dopolnitev manjkajočih podatkov, ki jih v arhivskem gradivu nismo našli, smo uporabili podatke iz literature, in sicer smo se osredotočili na delo profesorice Minke Skaberne (1882–1965), ki je tvorno vplivala na ustanovitev prve slovenske knjižnice in prvega slovenskega zavoda slepih in slabovidnih v Sloveniji.

Skrb za slepe v 19. in začetku 20. stoletja

Ideja o ustanovitvi zavoda za slepe se je pojavila že v tridesetih letih 19. stoletja; leta 1827 je bilo v Ljubljani ustanovljeno društvo, ki je zbiralo prispevke za to. Temu zahtevnemu projektu dežela Kranjska s finančno-strokovnega vidika ni bila kos.

¹ Mimi Breznik, *Dobrodelne ustanove za slovenske slepe*, str. 23–27.

² Prav tam, str. 26–27.

Na Kranjskem sta se oblikovala dva sklada za slepe, in sicer Ilirski ustanovni sklad za slepe (1831)³ in Sklad Karla Flödnika (1860).⁴ Ustanovno pismo (16. 2. 1831/1714) prvega, Ilirskega sklada,⁵ je bilo potrjeno leta 1831. Ustanovljen je bil kot preskrbovalni zavod za revne slepe, vendar ni bilo možnosti, da bi na Kranjskem ustanovili primeren zavod za slepe. Zato je gubernij določil (4. 1. 1834), da imajo pravico iz sklada prejemati štipendije revni slepi otroci z območja Kranjske in Koroške. Drugi sklad je ustanovil gubernijski svetnik Karel Jožef Flödnik. Leta 1854 je v oporoki namenil denar revnim slepim otrokom od 7. do 15. leta, rojenim na Kranjskem, in sicer ne glede na spol. Prednost so imeli otroci z območja Smlednika. Začetni kapital je dovoljeval 12 štipendij,⁶ ki so jih podeljevali za obiskovanje tujih zavodov. V ustanovni listini je zapisana tudi dobrotnikova želja, da bi na Kranjskem ustanovili zavod za slepe.

Oba sklada, namenjena slepim, sta 26. julija 1870 prešla v upravljanje deželnega odbora.⁷ Ta je gospodaril s premoženjem skladov, finančno pa ju je vodilo deželno knjigovodstvo.⁸ Sklada sta podeljevala štipendije v obliki štipendijskega mesta v zavodu, ki so ga obiskovali slepi z območja Kranjske. V zavodu so imeli zastoj oskrbo, namestitve, prehrano in druge storitve, ki so zadoščale za preživetje med šolanjem.

- 3 SI AS 33 Deželna vlada za Kranjsko (SI AS 33), š. 52 (konvolut 129); SI AS 33, reg. f. 18/3, 18 Humanitarni zavodi, ubožne zadeve III/3 Zavod za slepe; SI AS 38 Deželni zbor in odbor za Kranjsko (SI AS 38), III/37, š. 295 (1870–1909).
- 4 SI AS 38, III/36, š. 290; Vladimir Levec, *Rodbina Flödnig, Izvestja muzejskega društva* IV, 1894, str. 251. Karel Jožef Flödnik je ustanovil sklad za revne slepe otroke, v katerem je bilo 93.350 goldinarjev. Živel je v Ljubljani in tam opravljal službo gubernijskega svetnika, nekaj let je bil pri deželnem namestništvu referent za področje slepih in slabovidnih. Umrli je v Ljubljani 23. maja 1857.
- 5 SI, AS 33, š. 52 (konvolut 129), spis 27707/1833, 6575/1834, spis 4955/1879. Že leta 1827 je bilo v Ljubljani ustanovljeno društvo, ki je zbiral prispevke za ustanovitev zavoda v Ljubljani. V sklad so prispevali posamezni dobrotniki. Tako je leta 1833 neznani dobrotnik za ustanovitev zavoda namenil 600 goldinarjev. Do ustanovitve kljub željam ni prišlo, a ideji o njej se niso odpovedali. Zbrani denar so začeli podeljevati revnim slepim otrokom za izobraževanje v zavodu v Linzu; Obravnave deželnega zbora za Kranjsko (Obravnave), 11. zvezek, str. 265; Obravnave, 19. zvezek, str. 510.
- 6 SI AS 38, III/36, št. 289. Leta 1895 so podelili vseh 12 štipendij. Enajst gojencev je bilo v linškem zavodu, le eden je bil v dunajskem.
- 7 Obravnave, 10. zvezek, Priloga 31, str. 176. Ustanove so upravljali državni organi na ravni dežele, po letu 1868 je večina prešla v upravljanje deželnega odbora. Za podeljevanje štipendij je bila pooblaščen deželna vlada. Ministrstvo za uk in bogočastje je leta 1869 deželno predsedstvo za Kranjsko pooblastilo, da sklade dijaških ustanov za Kranjsko izroči deželnemu odboru.
- 8 Premoženje ustanov so sestavljali gotovina, vrednostni papirji, premičnine in dohodki od nepremičnin. Gotovina in vrednosti papirji so bili naloženi v ustanovah, ki so bile pooblaščen za denarno poslovanje. Kapital ustanov se je obrestoval po 4- do 5-odstotni obrestni meri. Vrednostni papirji so obsegali državne, deželne in mestne obveznice, obveznice posojil loteriji, rentnega zavarovanja, obveznice zemljiške odveze, obveznice vojnih posojil ter druge obveznice in zadolžnice zasebnih posojil.

Zaradi prenizkih sredstev, ki sta jih sklada imela, ni bilo upanja, da bi v doglednem času na Kranjskem dobili zavod. Zato je dvorna pisarna svetovala, naj deželno oblastvo sklene sporazum z enim od zavodov, ki so delovali v avstro-ogrski monarhiji. Deželna vlada je na podlagi tega predloga poslala povpraševanje zavodom na Dunaj, v Prago, Linz in Budimpešto.

Proti koncu 19. in v začetku 20. stoletja smo v arhivskem gradivu naleteli na podatke o drugih, kasneje ustanovljenih zavodih, kot sta zagrebški in graški.⁹

Deželna vlada je omenjenim zavodom postavila vprašanja o višini stroškov vzdrževanja gojenca, dolžini izobraževalnega procesa, pogojih za sprejem gojenca v zavod ter dokumentih in osebnih predmetih, ki jih mora imeti gojenec ob sprejemu v zavod. Zanimali so jo predvsem izobraževalni zavodi. Večina takratnih zavodov monarhije, ki so bili namenjeni slepim, je bila izobraževalna, oskrbovalna in posebna. Prvi so bili namenjeni predšolskim (vrtec) in šoloobveznim otrokom. K njim so bili po potrebi priključeni še predšolski oddelki ter oddelki za slabovidne, gluhoneme, invalide in slepe z drugimi težavami. Oskrbovalni zavodi so bili namenjeni zdravim in delazmožnim starejšim posameznikom. Zavetišča, posebni oskrbovalni zavodi, so bila namenjena tistim slepim, ki zaradi kakršnega koli razloga niso bili sposobni za delo, torej bolnim, onemoglim, telesno in mentalno bolnim. Razdeljena so bila na zavetišča za otroke in odrasle ter naprej na oddelke za moške in ženske, dečke in deklice.

Holdheimov¹⁰ zasebni zavod za gluhe in slepe v Linzu je sprejemal otroke, stare od 6 do 15 let. V zavodu so ostali šest let (izjemoma tudi daljše obdobje). Stroški vzdrževanja so prva leta obstoja zavoda znašali 80 goldinarjev, v času dopisovanja z deželno vlado za Kranjsko 100 goldinarjev, nato pa so se zviševali najprej na 130 in nato na 150 goldinarjev.

V **Pragi**¹¹ so imeli tri zavode, ki so bili namenjeni slepim: vrtec za predšolske otroke,¹² zavod za izobraževanje otrok od 7. do 12. leta starosti in zavod za vseživljenjsko oskrbo slepih, v katerem so bili nastanjeni starejši od 20 let. Letna vzdrževalnina v izobraževalnem zavodu za šolarja je znašala 120 goldinarjev.

9 Zavod za slepe v Zagrebu je bil ustanovljen leta 1893. Zavod v Gradcu je bil ustanovljen leta 1881 na pobudo slepega glasbenika Gustava Garzanerja, ki se je izobraževal v Holdheimovem zavodu v Linzu. Prvi podpiranec Flödnikovega sklada, ki je leta 1895 odšel v Gradec – Odilien-Blinde-nanstalt, je bil Franc Dobnikar.

10 Wikipedia: Zgodovina »Odilien« inštituta; Wikipedia: Johann Wilhelm_Klein. Holdheimov zavod v Linzu je bil ustanovljen leta 1834. SI, AS 33, š. 52 (konvolut 129), spis 12833/1850 in ARS, AS 33, š. 10 (27/III), spis 9605, 12397/1842 in 9080, 22759/1843, 29039/1844, 16782/1845. Prvi slepi gojenec Ilirskega sklada je bil Jože Tengg (Teng), ki je v Holdheimov zavod prišel že leta 1835 in ostal tam vse do svoje smrti 1845. Leta 1849 je v zavod prišla gojenka Marija Plattner, zaradi psihičnih težav pa ga je kmalu zapustila.

11 SI AS 33, 27/III, spis 26920/1845, š. 10. Wikipedia: Johann Wilhelm Klein. Prvi zasebni izobraževalni zavod za slepe v Pragi je bil ustanovljen leta 1808, oskrbovalni pa leta 1832.

12 SI AS 38, III/36, spis 15561/904, š. 290. V gradivu je popis avstrijskih zavodov, namenjenih slepim. SI AS 33, 18/3, mapa 1905.

Deželna vlada je dobila tudi odgovor dunajskega zavoda. Na **Dunaju**¹³ je bil tako kot v Pragi poleg izobraževalnega tudi zasebni skrbstveni in zaposlitveni zavod za odrasle. Izobraževanje otrok od 7. do 12. leta je trajalo osem let. Stroški šolanja so se iz leta v leto spreminjali in so bili precej višji kot v Linzu. To lahko sklepamo po ohranjenem arhivskem gradivu o gojencu Gvidu Vencajzu.¹⁴

Med vsemi pa je bil za kranjske otroke najmanj primeren zavod v **Budimpešti**,¹⁵ saj je bila največja ovira učni jezik v zavodu, torej madžarščina.

Na podlagi poizvedovanja in poslanih poročil direktij zavodov, ki so skrbeli za slepe, je deželna vlada sklenila, da je za izobraževanje kranjskih otrok najprimernejši Holdheimov zasebni zavod v Linzu.

Obe ustanovi, Ilirska in Flödnikova, sta dodeljevali štipendije revnim slepim otrokom in mladini, da so lahko kljub slabim socialnim in gmotnim razmeram pridobili osnovno izobrazbo, ki so jo takratni zavodi za slepe zagotavljali gojencem. Štipendijska mesta so podeljevali na podlagi razpisa, ki ga je deželna vlada objavila v časopisih. Razpisni pogoji so vključevali zahteve po nekaterih potrdilih (krstni, ubožni in zdravstveni list), ki jih je moral prosilec dodati prošnji, hkrati pa je moral ustrezati razpisnim pogojem. Deželna vlada je na podlagi oddanih prošenj izbrala kandidate in to naznanila deželnemu odboru, ki je z okrožnico obvestil vsa županstva. Ta so o izboru obvestila starše, ki so dobili natančna navodila, kako in kdaj pripeljati otroke v Ljubljano. Ob določeni uri so otroke z vso potrebno obleko in dokumenti pripeljali v pomožno pisarno deželnega odbora. Tam je bil opravljen uradni prevzem otrok z zapisnikom. Prevzel jih je upokojeni uradnik deželnega odbora, ki je bil usposobljen za spremljanje slepih in gluhih otrok. Večina štipendistov je odšla na izobraževanje v Holdheimov zasebni zavod za gluhe in slepe v Linzu.

Kot smo omenili že v uvodu, je bil namen zavodov pripraviti gojence na samostojno življenje.

Pouk v Linzu se je navadno začel 1. oktobra in končal 31. avgusta. Šolanje je skoraj na vseh zavodih trajalo šest ali osem let, imeli so dva ali tri razrede. Vsak je trajal dve leti. Prvi pripravljalni, naslednje leto prvi nadaljevalni ter tako tudi v drugem in tretjem razredu – nižja in nato višja stopnja. Pri pouku so uporabljali učni načrt ljudskih šol, a so ga prilagodili potrebam slepih učencev. Poleg osnovnih predmetov: branja, pisanja in računanja, so se gojenci zavodov za slepe učili še orientacije v prostoru, učilnicah, delavnicah, jedilnici, okolici, na dvorišču, vrtu ... Pedagogi so jih seznanjali s predmeti, orodjem in stroji. Ko so spoznali delavnico z vsem orodjem in surovinami, so se začeli učiti ročnih spretnosti, kot so pletarstvo, izdelovanje ščetk in ženska ročna dela.

13 Wikipedia: Johann Wilhelm Klein. Johann Wilhelm Klein (1765–1848) je bil prvi nemški pedagog – pionir na področju izobraževanja slepih. Na Dunaju je dal leta 1804 pobudo za ustanovitev šole za slepe. Leta 1825 so ustanovili še oskrbovalni zavod za odrasle.

14 SI AS 38, III/36, spis 4654/1882, spis 5421/1886, 3120/1889, 4941/1889, 4610/1889, š. 289.

15 SI AS 33, 27/III, spis 32341/1845, spis 4467/1846, š. 10.

Po končanih šolskih urah so gojencem dodelili naloge, primerne njihovim sposobnostim in spolu. Če je bilo mogoče, so upoštevali njihove želje, da bi se privajali na obrt, s katero bi se lahko pozneje preživljali. Po končanem šolanju je večina gojencev ostala v zavodu, da so se izpopolnili v ročnih spretnostih, hkrati pa so jih skušali navajati na življenje zunaj zavoda.

Za učne zavode slepih je bilo značilno, da se je prepletalo učenje v učilnici in delavnici. Zavod je bil pravzaprav internat z oddelki za dekleta in fante, kjer so slepi otroci domovali in hodili v šolo. Obisk šole je bil obvezen, in sicer od 7. do 14. leta. Gojenec ni smel biti starejši od 20 let. V razredu je bilo od 15 do 20 otrok. Na šoli je veljal učni načrt ljudskih šol, vendar so zaradi specifičnosti slepih poudarek dajali tudi na področja, pomembna za izobraževanje slepih. Med učnimi predmeti je bila precej pomembna telovadba, ki je spodbujala h gibanju. To je bil prvi pogoj za zdrav razvoj telesa, hkrati je gibčnost, pridobljena s telovadbo, pomenila boljše orientiranje v prostoru ter lažje spoznavanje ožje in širše okolice. Za slepe je bila pomembna tudi spretnost gibanja rok in prstov, kajti ta gibljivost in spretnost nista zanemarljivi pri opravljanju ročnih obrti. Poleg dela v delavnici so imeli gojenci tudi tehnični pouk. Pri tem predmetu so se seznanili z obdelovanjem lesa, kovin, predvsem železa, oblikovanjem ilovice, modeliranjem in lepljenjem. Pomembna predmeta, ki sta slepim otrokom omogočala približati in razumeti estetsko čustvovanje, sta bila glasba in slovstvo. Ob zvokih glasbe in petja se je s pomočjo sluha razvijal njihov estetski čut. Dijaki so se z deklamacijami, branjem literarnih del in igranjem gledaliških iger seznanjali z literaturo. Nastopi pred publiko zanje niso bili le učenje in spoznavanje literature, ampak tudi razvedrilo.¹⁶

Kot smo omenili, je bila v vsakem izobraževalnem zavodu tudi delavnica. V nasprotju z učilnico so bile skupine učencev v njej manjše, pri izdelovanju je sodelovalo od štiri do šest učencev. Delavnico je vodil mojster strokovnjak, pod njegovim vodstvom so se učili obrti, kot sta pletenje košev in vrvi, izdelovanje pohištva in ščetk. Dekleta pa so se učila ženskih ročnih del.

Po končanem šolanju je večina avstro-ogrskih gojencev ostala v oskrbovalnem zavodu, česar za kranjske gojence žal ne moremo trditi. Oskrbovalni zavodi z delavnicami so bili namenjeni starejšim od 20 let, imeli so moške in ženske oddelke, v njih je veljal določen hišni red. Vodstvo zavoda je skrbelo za stanovanje in hrano, tržilo izdelke svojih varovancev ter skrbelo za nakup orodja in surovin, ki so jih potrebovali za izdelovanje pletenih košev, pohištva, vrvi in krtač ter ženska ročna dela, kot so pletenje, vezenje in izdelovanje čipk. Del izkupička od prodaje so dobili tudi varovanci.

Drugi oskrbovalni zavodi, pravzaprav zavetišča, niso imeli delavnic. Namenjeni so bili mladini in starejšim, ki niso bili sposobni za delo zaradi težav, kot so

¹⁶ Minka Skaberne, Vzgoja slepcev, *Skrbstvena vzgoja*, Ljubljana: Slovenska šolska matica, 1919, str. 12–27.

različne bolezni, starost, telesne ali duševne težave.¹⁷ Skrbeli so le za stanovanje in hrano svojih varovancev.

Večina slovenskih otrok, natančneje z območja Kranjske, se je izobraževala v linškem zavodu za gluhe in slepe otroke. Revni starši so prosili za štipendije v želji, da bi izobrazba otrokom omogočila zaslužek in dostojno življenje; menili so, da bo izobraževanje slepim in njihovi družini izboljšalo materialni položaj. V večini primerov se ta pričakovanja niso izpolnila. Slepim otroci so se v zavodih naučili branja, pisanja, računanja in številnih ročnih spretnosti. Vse naj bi jim omogočalo samostojno življenje, a je bila večina otrok še naprej odvisna od staršev ali sorodnikov. Če jim je bila usoda naklonjena, so živeli pri starših ali na račun miloščine, beračenja in raznih podpor. Redki so se preživljali sami. Na Kranjskem so bile gospodarske razmere slabe, kar so občutili tudi slepi, ko so se po končanem šolanju vrnili v domači kraj. S pletenjem košev in izdelovanjem ščetk ni bilo zaslužka. Kupna moč prebivalstva je bila slaba, trg pa premajhen. Nekoliko lažje so se preživljali glasbeniki.¹⁸ Za večino slepih, ki so se ukvarjali z obrtjo, bi bila edina rešitev oskrbovalni zavod, kot so jih imeli v drugih delih monarhije. O odraslih oskrbovancih z območja Kranjske, ki naj bi živeli v teh zavodih, nismo našli podatkov. Prvi oskrbovalni zavod v Sloveniji je bil ustanovljen šele leta 1936.¹⁹

Pouk slepih v javni, ljudski šoli

Državni zakon je gluhim in slepim otrokom, ki niso obiskovali posebnih zavodov, omogočal izobraževanje v ljudskih šolah skupaj z drugimi otroki. Uredba študijske dvorne komisije je že leta 1842²⁰ predvidevala vključitev gluhih in slepih v ljudsko šolsko izobraževanje. Na podlagi te uredbe je študijska komisija po deželah poslala poizvedbo o izobraževanju gluhih in slepih otrok.²¹

Ljubljanski konzistorij je 3. aprila 1843²² poročal, da večina otrok hodi le k verouku. Spremljali so jih starši ali kdo od domačih (pristojnih). Pri preostalem izobraževanju teh otrok pa je bilo na Kranjskem stanje precej slabo, saj je bila večina krajev brez šol, tako da vsi otroci, ne glede na to ali so bili gluhi ali slepi, niso bili deležni primerne pouka. V poročilu konzistorija je navedeno, da na Kranjskem gluhi in slepi otroci niso deležni izobraževanja, razen verouka.

¹⁷ Prav tam, str. 11, 18.

¹⁸ SI AS 33, š. 52 (konvolut 129); SI AS 38 III/ 36, š. 289 in š. 290. Jakob Petkovšek je dobil leta 1900 štipendijo na linškem zavodu in tam nadaljeval izobraževanje. Igral je klavir, orgle in harmonij. Glej: SI AS 38, III/36 št. 290.

¹⁹ Peter Confidenti, Dom slepih v Stari Loki, *Svetloba izpodriva temo*, Zbornik slepih Slovenije (Vekoslav Mlekuž ur.), Ljubljana: Republiški odbor zveze slepih Slovenije, 1969, str. 138.

²⁰ SI AS 33, 27/III, spis 32563/1842, š. 10. Podobne predloge je imel že odlok iz 26. novembra 1818/3941, po katerem naj bi otrok, ki ni imel možnosti za zasebni pouk niti ni obiskoval nobenega drugega pouka, obiskoval javno šolo v domačem kraju.

²¹ SI AS 33, 27/III, spis 12507/1846, š. 10. Poročilo ljubljanskega in celovškega konzistorija je povzeto po dopisu študijske komisije ilirskemu guberniju v Ljubljani, 7. maja 1846.

²² Prav tam.

K poročilu je bil dodan tudi seznam slepih otrok po dekanijah.

Ljubljana	2
Lož	1
Stara Loka	2
Šmartno	1
Idrija	1
Kočevje	2
Metlika	1
Vrhnika	1
Zgornje Gorje	4

Celovski konzistorij je 5. maja 1843²³ poročal, da so bili otroci škofije Krka, mesta Celovec in župnije Podkloster večinoma poslani v linški zavod. V župniji Skoči Dol niso imeli šole, zato so slepi otroci obiskovali le verouk. V poročilu so tudi omenili, da so na Dunaj poslali učitelja, ki naj bi se v enem ali dveh letih naučil metode poučevanja gluhih in slepih. Po načrtu bi po končanem šolanju prevzel pouk v Celovcu. Učenci bi imeli od dve do štiri ure pouka na teden, za štiri ure pa bi jih prevzel še katehet.

Problem izobraževanja slepih in slabovidnih otrok v javnih šolah na Kranjskem ni bil nič manjši leta 1889, ko je deželno predsedstvo za Kranjsko deželnemu zboru posredovalo v obravnavo predlog zakona o izobraževanju in pouku za gluhe in slepe otroke. Zakon je predvideval izobraževanje gluhih in slepih otrok v ljudskih šolah, če niso imeli možnosti obiskovati zasebnega pouka ali če zanje ni bilo primernega zavoda. Če bi bilo v občini 12 takih otrok, bi na šoli odprli poseben oddelek; če za to ne bi bilo možnosti, bi organizirali poseben pouk, vsak teden vsaj tri ure. Zakon je ponujal tudi možnost, da več občin skupaj ustanovi razred oziroma razrede za te otroke, učitelji pa bi morali biti usposobljeni za poučevanje gluhih in slepih otrok. Za poučevanje bi dobivali letne nagrade.²⁴

Predlog omenjenega zakona o izobraževanju in pouku za gluhe in slepe je deželni zbor obravnaval na sedmi seji 29. oktobra 1889; večina poslancev ga je zavrnila. Menili so, da bi bile vse težave glede izobraževanja gluhih in slepih rešene z ustanovitvijo zavoda v Ljubljani. Obravnavo zakona so preložili na naslednje leto s sklepom, da ga ne bodo obravnavali, če bo ustanovljen zavod. Nič bolje ni kazalo leta 1890. Upravno-gospodarski odsek deželnega odbora je zadevo proučil s finančnega stališča in ugotovil, da Kranjska, glede na število gluhih in slepih otrok, sploh ne potrebuje zakona o izobraževanju zanje. V potrditev tega mnenja je odsek podal seznam gluhih in slepih otrok.

²³ Prav tam.

²⁴ SI AS 38, III/36, spis 7736/1889 in spis 8389/1889, š. 289. Deželno predsedstvo v Ljubljani 10. oktobra 1889/2024 deželnemu zboru posreduje v obravnavo zakon, ki se tiče izobraževanja in pouka za gluhe in slepe otroke. Ministrstvo za uk in bogočastje – Uredba, 22. decembra 1888/678 (zakon o izobraževanju gluhih in slepih); Obravnave, 30. zvezek, Priloga 31, seja VII., str. 103.

Deželni šolski svet²⁵ je prvi seznam otrok podal že leta 1889.

Kraj	Gluhi	Slepi
Postojna	6	6
Kočevje	11	1
Krško	12	1
Kranj	14	6
Ljubljana mesto	1	0
Ljubljana okolica	20	0
Litija	13	2
Logatec	13	2
Radovljica	3	1
Novo mesto	18	2
Kamnik	9	2
Črnomelj	8	2
SKUPAJ	128	25

Na Kranjskem je bilo leta 1889 skupaj 457 gluhih in 357 slepih. Šoloobveznih otrok, ki so bili stari od 6 do 12 let in so morali hoditi v šolo že po zakonu, je bilo skupaj 153, torej na 100.000 prebivalcev le 32 otrok. Med 153 otroki, ki so bili sposobni za šolo, je bilo 128 gluhih in 25 slepih. Polovica slepih otrok je bila brez vsakršne vzgoje. Štirinajst jih je obiskovalo zavode – večina zavod v Linzu. Štipendirala jih je Flödnikova ustanova. Poskrbeti je bilo treba za drugo polovico slepih otrok, ki niso bili vključeni v izobraževanje. Poslanci kranjskega deželnega zbora se žgočega vprašanja niso zavedali. Poleg argumenta o premajhnem številu so menili, da bi bil pouk slepih otrok skupaj z drugimi nemogoč. To mnenje so utemeljili z argumentom, da bi učitelj, ki bi se ukvarjal z gluhih ali slepimi, zanemarjal preostale otroke in nasprotno – če bi se ukvarjal s preostalimi, slepi otroci od pouka ne bi imeli ničesar. Skupni pouk bi imel po mnenju večine poslancev veliko pomanjkljivosti, predvsem s pedagoškega vidika, saj v takem razredu ne bi bilo mogoče vzdrževati discipline. Kljub državnemu zakonu o izobraževanju gluhih in slepih so menili, da je zanje mnogo bolje, da se ne udeležijo pouka na javnih, ljudskih šolah.

Deželni predsednik Andrej Winkler je zavrnil mnenje večine poslancev zbora in zatrdil, da je vlada le izpolnila svojo dolžnost, ko je načrt zakona dala

25 SI AS 38, III/36, spis 2379/1889, š. 290. Deželni šolski svet je 23. marca 1889 pripravil seznam gluhonemih in slepih otrok po šolskih okrajih.

v razpravo deželnemu zboru. Pri tem se je naslanjala na jasna določila šolskega zakona iz leta 1869 in novele iz leta 1883.²⁶

V § 21 je namreč določeno: »Dolžnost hoditi v šolo se za otroka začne, ko izpolni šesto leto, in traja, vse dokler ne izpolni štirinajstega leta svojega življenja.« Na Kranjskem je učna doba drugače kot v drugih avstrijskih deželah trajala le do 12. leta.

V § 23 pa piše: »Dolžnosti hoditi v javno šolo so bili začasno ali za vselej opravičeni otroci, ki so hodili v višjo šolo, in otroci, ki jim je onemogočala obisk duševna ali težka telesna bolezen.« Pouka so bili oproščeni tudi otroci, ki so imeli domačega učitelja ali so obiskovali zasebni izobraževalni zavod. V nobenem od obeh členov izostanka v šoli niso bili opravičeni gluhonemi ali slepi otroci, torej bi morali obiskovati javno, ljudsko šolo kot drugi šoloobvezni otroci.

V zaključku je deželni predsednik še enkrat poudaril, da je treba pripraviti osnutek deželnega zakona v zvezi s to problematiko za eno izmed naslednjih sej deželnega zbora.

Tudi glede ustanovitve zavoda v Ljubljani je bil Winkler precej realen. Menil je, da je to s strokovnega, gradbenega in finančnega stališča zelo zahteven projekt ter da tako hitro, kot si predstavljajo poslanci deželnega zbora, ne bo izvedljiv.

Zavod v Ljubljani²⁷

V prispevku smo omenili neodločnost poslancev pri sprejemanju predloga zakona o izobraževanju gluhih in slepih otrok v javnih šolah. Menili so, da bo ustanovitev ljubljanskega izobraževalnega zavoda rešila vse težave. To je bil dolgotrajen in zahteven projekt. Dežela je leta 1900 ustanovila le zavod za gluhe, zavod za slepo mladino pa smo dobili šele leta 1919, po prvi svetovni vojni.

Več kot 20 let so v deželnem zboru razpravljali o ustanovitvi zavoda za gluhe in slepe v Ljubljani. Ves postopek in konkretni nasveti odbora za rešitev tega vprašanja so vidni iz poročil deželnega odbora (1890, 1892, 1893, 1894 in 1895). Dolga leta so potekala pogajanja med deželnim odborom in deželno vlado. Končno je prevladalo stališče zadnje. Ta je z nakupom zemljišča za Bežigradom omogočila graditev stavbe, ki je pozneje dajala streho le zavodu za gluhe otroke.

Leta 1895 so deželnemu stavbnemu uradu naložili, naj natančno pregleda Cekinov grad in presodi o njegovi primernosti. Stavba se strokovnjakom ni zdela

²⁶ SI AS 38, III/36, spis 8389/1889, š. 289 in Obravnave, 30. zvezek, Priloga 31, str. 103.

²⁷ Obravnave, 38. zvezek, Priloga 46, str. 400–404 – Poročilo deželnega odbora o prodaji deželi Kranjski pripadajočih zemljišč za Bežigradom deželni vladi za namen ustanovitve zavoda za gluhe; Obravnave, 37. zvezek, Letno poročilo/§ 9, str. 270–275; SI AS 38, III/36–38, 1894–1901, š. 294.

primerna in deželna vlada se je odločila za nakup zemljišča za Bežigradom.²⁸ Iz korespondence med deželnimi in državnimi organi je razvidno, da so prvi zagovarjali skupen zavod za gluhe in slepe, državni organ pa je dajal prednost zavodu za gluhe z možnostjo poznejše priključitve zavoda za slepe. Ustanovitev zavoda za gluhe je bila po mnenju deželne vlade nujnejša, kajti v Linzu jih niso več sprejemali. Izpostavljeni so bili predvsem gluhi dečki, saj je v Šmihelu pri Novem mestu že deloval dekliški zavod, ki so ga vodile šolske sestre de Notre Dame. V Ljubljani je bil zavod za gluhe dečke odprt 28. oktobra 1900, in sicer za 25 gojencev.²⁹

Dogodki, ki so vplivali na ustanovitev prve slovenske knjižnice in prvega slovenskega zavoda za slepe in slabovidne³⁰

Novonastala država SHS je uvajala spremembe na številnih področjih, med njimi so bili tudi šolstvo in humanitarni zavodi. Višji šolski svet v Ljubljani je na seji 6. aprila 1919 sklenil izvesti projekt, ki je imel nalogo pretehtati vprašanje skrbstvene vzgoje in na podlagi ugotovitev podati primerne predloge za vzgojo slepih, gluhih, telesno in umsko prizadetih ter zanemarjenih otrok. Menili so, da so za vzgojo teh skupin potrebni posebno znanje in izkušnje, ki jih niso imeli niti starši niti ljudskošolski učitelji, pa tudi javna šola ni bila primeren prostor, kjer bi lahko skrbeli za te otroke in jih izobraževali. K projektu je višji šolski svet povabil strokovnjake z različnih področij. Za problematiko slepih in slabovidnih sta bili povabljeni profesorica Minka Skaberne (1882–1965) in sestra Klara Vrhunc (1881–1964), učiteljica v zavodu za slepe v Gradcu. Strokovno poročilo je bilo objavljeno v brošuri *Skrbstvena vzgoja*, ki jo je leta 1919 izdala Slovenska šolska matica v Ljubljani. Obe sta sodelovali tudi pri pripravi elaborata o vzpostavljanju dobrotelčnih zavodov v novonastali državi. Predloge o zavodih, ki jih je Minka Skaberne podala višjemu šolskemu svetu, je objavila v knjižici *Skrbstvena vzgoja*, njen prispevek pa je bil naslovljen *Vzgoja slepcev*. S tem predlogom je tvorno vplivala na ustanovitev zavoda v Ljubljani. Predlagala je, da bi se zavodi po avstrijskem vzoru delili na izobraževalne in oskrbovalne.

Gospodarsko in finančno stanje v Sloveniji po vojni prav gotovo ni bilo idealno za ustanavljanje humanitarnih zavodov. Z velikimi koraki ni kazalo začeti, saj ne bi obrodilo sadov. Tega se je zavedala tudi predlagateljica elaborata o skrbstvu

28 SI AS 38, III/38, spis 2236/1886. Že 23. marca 1888 je obstajal načrt. Zemljišče za Bežigradom naj bi zamenjali z doplačilom za zemljišče pri muzeju. Tudi tu se ni izteklo, kot je bilo zamišljeno. Deželni odbor je bil pooblaščen, da proda deželno zemljišče deželni vladi za 10.000 goldinarjev.

29 SI AS 38, III/36–38, spis 7782/1901. V cerkveni ustanovi v Šmihelu pri Novem mestu je bilo 24 deklic. To, da je bil zavod dejansko namenjen le gluhim, nam sporoča tudi spis 6199/1901, v katerem sta omenjena organizacijski statut in začasni hišni red samo za gluhoneme. Slepi so svoj zavod dobili šele leta 1919.

30 Petra Testen, Saša Poljak Istenič (ur.), *Minka Skaberne (1882–1965), Pobudnica in ustanoviteljica prve slovenske knjižnice za slepe*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.

in izobraževanju slepih Minka Skaberne. Menila je, da v Sloveniji vseh idej o zavodih, ki jih je podala v razpravi, ni mogoče uresničiti.³¹ Skrb za slepe je bila v povojih, saj nihče ni imel izkušenj s humanitarnimi zavodi zanje. Prvo pobudo za oskrbo slepih je že leta 1917 dalo društvo Dobrodelnost, ko je skupaj z Minko Skaberne organiziralo predavanja za ustanovitev knjižnice za slepe vojake. Delo se je intenzivneje nadaljevalo, ko so se dogovarjali o vrnitvi slovenskih vojaških invalidov. Ko so 22. novembra 1918 v Ljubljano prišli prvi oslepeli slovenski vojaki iz Gradca, so jih začasno naselili v belgijski vojašnici – danes Metelkova. Nastanitev je bila le začasna rešitev, oblastni organi pa so morali zanje najti primernejše prostore.

Prva narodna vlada, poverjenišтво za socialno skrb, je jeseni 1918 ustanovila Kuratorij za oskrbo slepih in mu naložila skrb za slepe invalide. Kuratorij je prevzel nalogo poskrbeti za repatriacijo vseh slepih Slovencev, ki so bili v avstrijskih zavodih,³² in poiskati primerne prostore za nastanitev repatriirancev. Pri iskanju primerne stavbe ni imel sreče. Minka Skaberne je v elaboratu o zavodih za slepe kot primerno stavbo za naselitev slepih omenila graščino Kodeljevo s kapelico in lepimi nasadi, a pozneje Kodeljevo nikoli ni bilo omenjeno kot možno bivališče slepih.³³ Kuratorij za oskrbo slepih³⁴ je na podlagi poizvedovanj končno dobil v najem stavbo Kranjske hranilnice v Vodmatu.³⁵ V njej so bili nastanjeni slepi vojaki, odrasli in otroci. Odrasli in otroci so se iz avstrijskih zavodov vračali od konca leta 1918 vse do začetka leta 1920. Težave so bile rešene le za kratek čas, saj je poslopje Kranjske hranilnice, v katerem so bili nastanjeni slepi, že leta 1922 kupilo ministrstvo za zdravje za bolnišnico za ženske bolezni. Že pred prodajo objekta je bil kuratorij seznanjen s tem, da je najem stavbe v Vodmatu le začasen, zato so iskali druge možnosti. Imeli so dve lokaciji, in sicer hišo Marije Križman in Ločnikarjevo posest na Viču,³⁶ a žal sta bili obe povezani s finančnimi sredstvi, ki jih zainteresirani niso imeli. Zavod se je preselil v Kočevje, in to kljub utemeljenemu nasprotovanju Josipa Kobala (1882–1964) in Minke Skaberne.

Poslopje zavoda v Vodmatu je bilo lepo, suho in zračno, imelo je tudi vrt. Vlada je v najeti stavbi, v kateri so bili začasno nastanjeni slepi, leta 1919/20 odpr-

31 Minka Skaberne, Skrb za slepce. *Dobrodelna knjižnica* 1919/II, št. 3, 4, str. 257.

32 SI AS 1460, Zavod za slepo in slabovidno mladino – Kočevje, š. 74, mapa 184; SI AS 38, š. 292, spis 9646/1918 in spis 12571/1919. Po arhivskem gradivu sodeč, je repatriacija potekala po dveh »poteh«. 19. novembra 1918 je odšel v Gradec dr. Pegan, da bi organiziral vrnitev slepih vojakov. Po vrnitvi je komisiji za začasno vodstvo in likvidacijo deželne uprave predal uradni predlog selitve. Po navodilih prve deželne vlade Slovenije je nalogo repatriacije slepih izvedel kuratorij.

33 Skaberne 1919, str. 24.

34 Poverjenišťvo za socialno skrb leta 1918 ustanovilo Kuratorij zavoda za slepe v Ljubljani. Leta 1923 je ustanovljen Kuratorij za oskrbo slepih v Ljubljani, ki je prevzel delo ukinjenega.

35 SI AS 1460, š. 19, mapa 23.

36 SI AS 1460, š. 50, spis 314 in spis 293. Marija Križman je bila dobrotnica slepih, v oporoki je zapustila hišo na Karlovški cesti in nekaj gotovine. Kuratorij je bil pripravljen za ureditev Ločnikarjeve posesti zastaviti nepremičnino na Karlovški cesti. Ureditev posesti na Viču bi po predračunu znašala dva milijona kron, želenega denarja pa niso dobili.

la tudi dvorazredno ljudsko šolo za slepo šoloobvezno mladino. Učni jezik je bila slovenščina. V zavodu so za starejšo mladino odprli ponavljalno in nadaljevalno šolo ter obrtno delavnico. V zadnji so bili zaposleni tudi za delo sposobni starejši slepi invalidi, ki so izdelovali pletene koše in ščetke. Za ženske so uvedli ženska ročna dela.³⁷ Dvoletno šolo je v letu 1921/22 obiskovalo 24 učencev. Vodila jo je Klara Vrhunc, učiteljica z bogatimi pedagoškimi izkušnjami, ki jih je pridobila v graškem zavodu s poučevanjem oslepelih vojakov. Na šoli je ostala do 20. aprila 1921, ko je odšla za nekaj časa v Zemun.³⁸ Učiteljice na dvorazredni šoli so bile sestre Vincencija Blejc, Arhangela Kunc in Kolumba Nadižar, verouk pa je poučeval katehet Franc Bonač. V zavodu so poučevali tudi petje in klavir; pevsko in glasbeno teorijo ter harmonijo je gojence učil Fran Zdešar, citre in gosli pa Ivan Kiferle. Mojster Franc Dolinar je dijake učil pletenja košev, mojster Vinko Naglič ščetkarstva, Serafina Boh in usmiljenka Gajšek pa ženska ročna dela. Na šoli so imeli po učnem načrtu naslednje predmete: verouk, slovstvo, zemljepis, zgodovino, domoznanstvo, petje s teorijo, telovadbo in pletarstvo, ščetkarstvo in zdravoznanstvo, esperanto, klavir, citre, gosli in tamburico. Poleg teoretičnih predmetov so imeli še praktično delo v delavnicah. Šoli so leta 1921 priključili še obrtno nadaljevalno šolo za starejše učence, ki jo je obiskovalo 10 gojencev. Na njej je poučeval ravnatelj Josip Kobal, imeli pa so nekaj dodatnih predmetov: obrtno spise, obrtno računstvo, obrtne kalkulacije in knjigovodstvo. V večernih urah so prebirali leposlovne knjige in časopise ter občasno obiskovali razne posvetne, cerkvene, pevske in glasbene prireditve. Že leta 1922 so imeli varovanci prvega slovenskega zavoda za slepe tri samostojne koncerte v Ljubljani, Celju in Kranju. Ob teh nastopih so imeli tudi propagandna predavanja, s čimer so želeli javnost ozaveštili o svojih problemih.

Ko so vojaki postopoma zapuščali zavod v Vodmatu, je ta pridobil nekaj prostorov, tako da so lahko začeli sprejemati šoloobvezne otroke, ki še nikoli niso obiskovali šole. Zaradi velikega števila na novo prijavljenih so odprli še en razred. Šola ni bila več dvo-, ampak trirazredna. Za ravnatelja so izbrali Josipa Kobala, učitelja z bogatimi pedagoškimi izkušnjami, poznavanjem glasbe in posebnosti poučevanja slepih otrok. Svoje strokovno znanje je izpopolnil v Avstriji, na Češkem in v Nemčiji. Na šestmesečnem študijskem dopustu si je ogledal tuje zavode ter se udeleževal številnih strokovnih predavanj s področja skrbstva in izobraževanja slepih. Kljub zelo poglobljenemu poznavanju problematike slepih zaradi notranjih nesoglasij v zavodu ni ostal dolgo. Ob selitvi zavoda v Kočevje je dobil razrešnico.³⁹

37 SI AS 1460, š. 74, mapa 184/1919.

38 Wikipedia, Veljko Ramadanović; Đorđe Vukotić – Čevski, *Život i delo Veljka Ramadanovića*, Beograd, 1995. Leta 1917 je pedagog Veljko Ramadanović v Bizerti (Tunizija) ustanovil prvi zavod za srbske slepe invalide. Spomladi 1919 se je uprava preselila v Zemun, kjer so dobili začasno bivališče. Kmalu so v Zemunu namensko zgradili kompleks stavb za slepe. Zavod so tvorile pritlične in večnadstropne hiše, ki so bile namenjene za stanovanja, delavnice in učilnice, imele so tudi prostore za upravne in administrativne posle.

39 SI AS 1460, š. 19, mapa 23/III; Mlekuž, *Josip Kobal in njegovo delo v zavodu za slepo mladino*, str. 35–43.

Za zavod slepih in slabovidnih je bila zelo pomembna knjižnica. Pri njeni ustanovitvi je imela ključno vlogo in največ zaslug profesorica Minka Skaberne.⁴⁰

Knjižnica za slepe je bila zelo pomembna, čeprav je bila sprva precej skromna, saj je bilo za prepisovanje knjig v brajico potrebnih veliko finančnih sredstev in prostovoljnega dela. V zavodu so morale biti knjige dostopne vsem. V zavodski knjižnici so imeli šolske knjige, tiskane v brajici, knjige, ki niso bile pogosto v uporabi, pa v črkopisu. Učitelji so se morali dodatno izobraževati; eno od izobraževanj je bila gotovo knjiga, zato so imeli v zavodu tudi znanstveno literaturo za pedagoge in druge, ki so bili vpeti v delovanje organizacij, ki so se ukvarjale z izobraževanjem slepih.

Zaključek

V 19. stoletju na območju današnje Slovenije ni bilo izobraževalnega niti skrbstvenega zavoda za slepe, čas po prvi vojni pa je prinesel spremembe in novosti na tem področju. Razlog za to sta bila ustanovitev nove države SHS in prihod slepih vojaških invalidov, otrok in odraslih iz avstrijskih zavodov v letih 1918 in 1919. Prvi zavod za slepe na Slovenskem je bil ustanovljen leta 1918.

Ideja o zavodu za slepe in namensko zbiranje denarja na Kranjskem sega že v 19. stoletje. Za spremembe nista bila dovolj le namensko zbiranje denarja in želja za izvedbo projekta, obstajati bi morala tudi močna volja, znanje in razumevanje problema, a je žal prevladala omahljivost poslancev deželnega zbora.

V članku smo skušali osvetliti problematiko odnosa družbe do slepih in slabovidnih v drugi polovici devetnajstega stoletja na območju Kranjske. Osredotočili smo se na Flödnikov sklad/ustanovo za slepe, ki je v drugi polovici 19. stoletja podeljeval štipendije slepim otrokom za obisk izobraževalnega zavoda za gluhoneme in slepe v Linzu.

Štipendisti – otroci od sedmega do 12. leta so odhajali v izobraževalne zavode, da bi se naučili branja, pisanja, računanja in ročnih spretnosti, kot so pletenje stolov in košev ter izdelovanje krtač in ženskih ročnih del. Poleg teh spretnosti pa so jih na teh zavodih tudi učili igranja na razna glasbila, predvsem citre. Namen zavodov je bil usposobiti jih za delo za kasnejše samostojno življenje.

Skušali smo najti odgovor na vprašanje, ali je dejansko ta izobrazba omogočila samostojno življenje. Znanje slepih učencev po osemletnem šolanju je bilo enako znanju otrok s končano običajno osemletno ljudsko šolo. Nekateri so pokončanem šolanju ostali še dve leti na izpopolnjevanju obrtniških spretnosti. Po dveh letih dodatnega izobraževanja so dobili pomočniško spričevalo. Uspešno zaključeno šolanje na avstrijskih zavodih jim na Kranjskem ni prineslo zelene samostojnosti. Na podlagi primerov, omenjenih v arhivskem gradivu, se

40 Prav tam, str. 256.

da ugotovili, da so le redki posamezniki, predvsem glasbeniki, našli delo z igranjem na porokah, pogrebih. Popolnoma samostojni le niso bili, saj so jih domači spremljali na omenjene prireditve. V večini drugih primerov slepi niso dobili primerne zaposlitve ali pa so težko tržili svoje izdelke; trg na Kranjskem je bil majhen in nasičen z izdelki domače obrti. Slepim niso imeli možnosti, da bi se kot pomočniki zaposlili v obrtnih delavnicah, kajti mojstri niso želeli zaposliti slepih. Edina rešitev bi bila ustanovitev oskrbovalnega zavoda po avstrijskem vzoru, ki bi slepim omogočil primerno življenje. Oskrbovancem bi priskrbeli prenočišče in hrano ter nabavili orodje in material, nato pa njihove izdelke tržili ... A žal v Ljubljani takega zavoda ni bilo, vzrokov je veliko, eden izmed njih je prav gotovo finančni, a ko sledimo sejam deželnega zbora, ne moremo mimo zaključka, da med poslanci ni bilo dovolj politične volje.

Viri in Literatura

Viri

Arhiv Republike Slovenije (SI AS)

SI AS 33, Deželna vlada za Kranjsko 1861–1918, š. 10, 52, 338, 348, reg. f. 18/3 (t. e. 1861–1872 in t. e. 1873–1920).

SI AS 38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko 1861–1918, š. 289–299.

SI AS 1460, Zavod za slepo in slabovidno mladino – Kočevje, š. 19, 50, 51, 52, 74.

Literatura

Aver, Jurij: Josip Kobal in njegov pomen za izobraževanje slepih otrok, *Šolska kronika*, 23, 2014, št. 1–2.

Breznik, Mimi: Dobrodelne ustanove za slovenske slepe, *Svetloba izpodriva temo, Zbornik slepih Slovenije* (Vekoslav Mlekuž ur.).

Confidenti, Peter: Dom slepih v Stari Loki, *Svetloba izpodriva temo, Zbornik slepih Slovenije* (Vekoslav Mlekuž ur.), Ljubljana: Republiški odbor zveze slepih Slovenije, 1969.

Globokar Kristan, Tatjana: Minka Skaberne (1882–1965), ustanoviteljica slovenske knjižnice za slepe, *Pozabljena polovica – portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 2007.

Kobal, Josip: Razvoj in stanje slepstva v Kraljevini SHS, *Popotnik*, 1923.

Kralj, Vilma: Njena življenjska pot je bila polna plodnega dela za slepe, *Svetloba izpodriva temo, Zbornik slepih Slovenije* (Vekoslav Mlekuž ur.), Ljubljana: Republiški odbor zveze slepih Slovenije, 1969.

Levec, Vladimir: Rodbina Flödnig, *Izvestja muzejskega društva IV*, 1894.

Mlekuž, Vekoslav: Josip Kobal in njegovo delo v zavodu za slepo mladino, *Svetloba izpodriva temo, Zbornik slepih Slovenije* (Vekoslav Mlekuž ur.), Ljubljana: Republiški odbor zveze slepih Slovenije, 1969.

Serše, Aleksandra: Odnos družbe do slepih in slabovidnih na Kranjskem v 19. stoletju, *Arhivi* 36/1, 2013.

- Skaberne, Minka: Vzgoja slepcev, *Skrbstvena vzgoja*, Ljubljana: Slovenska šolska matica, 1919, str. 12–27.
- Skaberne, Minka: Skrb za slepce, *Dobrodelna knjižnica*, 1919/II, št. 3, 4.
- Skaberne, Minka: Skrbstvo za slovenske slepe v bivši Avstriji, vse do leta 1918, *Svetloba izpodriva temo*, *Zbornik slepih Slovenije* (Vekoslav Mlekuž ur.), Ljubljana: Republiški odbor zveze slepih Slovenije, 1969.
- Skaberne, Minka: Prvi slovenski zavod za slepe, *Svetloba izpodriva temo*, *Zbornik slepih Slovenije* (Vekoslav Mlekuž ur.), Ljubljana: Republiški odbor zveze slepih Slovenije, 1969.
- Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani*, Ljubljana: kranjski deželni odbor 1861–1864, sejni zapisniki deželnega zbora za leta 1870, 1871, 1878, 1880, 1889 in 1896.
- Testen, Petra, Poljak Istenič, Saša (ur.): Minka Skaberne (1882–1965), Pobudnica in ustanoviteljica prve slovenske knjižnice za slepe, *Zbirka: Življenja in dela XV, Biografske študije 11* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.